

Hur gamla kan vilda fåglar bli?

Med hjälp av ringmärkning kan vi få svar på många frågor om fåglarnas biologi. En fråga som Ringmärkningscentralen vid Naturhistoriska riksmuseet ofta får besvara är hur länge våra vilda fåglar kan leva under naturliga förhållanden. Av svenska fåglar blir sillgrisslan äldst. Men den lilla kungsfågeln blir inte så gammal.

text: roland staav & thord fransson • foto: tero niemi

Ringmärkningen i Sverige har pågått i nästan hundra år med start 1911 och enbart i vårt land har över 10 miljoner fåglar fått en ring med unikt ringnummer runt tarsen. Från dessa märkningar har nästan hundrafemtio tusen återfynd rapporterats och registrerats vid Ringmärkningscentralen (RC). Återfynden ger inte bara information om fåglarnas flyttningmönster utan också om överlevnad och hur gamla fåglar kan bli. Överlevnaden varierar för olika arter och återfynd av ringmärkta fåglar är en viktig källa för dessa beräkningar (se t.ex. Bentz 1985, Ryttman 1994). De flesta småfåglar har en förbluffande låg överlevnad och generellt brukar man säga att en av fyra (25%) överlever första året. De som klarat detta har sen ungefär fifty-fifty (50%) chans att bli ytterligare ett år. Denna överlevnad, som kallas adult överlevnad, förändras inte utan är mer eller mindre konstant under fågelns livstid. Större fåglar har normalt en betydligt högre överlevnad och för sillgrissla ligger den adulta årliga överlevnaden nära 90% (Olsson m.fl. 2000). De allra flesta har dött långt innan de uppnått en ålder där ålderskrämpor börjar göra sig gällande. Hur hög ålder individer av olika arter kan uppnå är en spännande uppgift att fastställa och finns i många fall att hitta i det omfattande material som ackumulerats genom ringmärkning.

För att ytterligare utöka kunskapen om fåglars åldrar har också uppgifter från andra europeiska ringmärkningscentraler insamlats och en aktuell europeisk lista har upprättats för 285 fågelarter (Staav 1998). Data

från en lång tidsperiod har gett oss en ganska god bild över hur gamla de äldsta individerna av de flesta arter kan bli.

Äldst i Europa har inte oväntat en havsfågel blivit. Det är en mindre lira, ringmärkt som häckfågel på Bardsey i Wales redan den 22 maj 1957. Ringen har sedan bytts ut två gånger innan liran, efter 44 år och 10 månader, kontrollerades senaste gången, den 4 april 2002 i samma koloni. Eftersom mindre liran blir köns mogen först efter fem år har denna individ minst uppnått 50 års ålder. Näst äldst är en annan brittisk havsfågel, nämligen en stormfågel. En häckande hane blev minst 43 år och 10 månader. Också denna fågel hade blivit ommärkt flera gånger för att ringen inte skulle bli utsliten och därmed oläslig. Stormfågeln är besläktade med albatrosserna på södra halvklotet. Den äldsta vilda fågel man känner till är en hona av kungsalbatross i Nya Zeeland, som blev minst 53 år gammal innan hon försvann från sin häckningsplats. Ytterligare en fågel märkt i Europa har blivit över 40 år gammal. Det gäller en strandskata, märkt som unge i Tyskland, som blev slagen av en rovfågel efter 43 år och 4 månader.

Ett flertal fågelarter har blivit 30 år eller äldre. Vi kan t.ex. nämna stormsvala, havssula, gråhäger, vit stork, flera gäss och änder, vadare, labbar, måsar och tärnor samt alkfåglarna: sillgrissla, tordmule och lunnefågel. Som synes kan många havslevande fåglar bli mycket gamla oberoende av storlek, från den hussvalestora

Labben (Stercorarius parasiticus) kan bli över 30 år gammal. [The Arctic Skua can reach an age of more than 30 years.]

Lunnefågeln (Fratercula arctica) kan liksom flera andra alkfåglar bli mer än 30 år gammal. [The Puffin and several other auks can be over 30 years old.]

stormsvalan till den jättelika havssulan. Vadare kan också bli mycket gamla. Inte skulle man tro att en liten kärrsnäppa kan uppnå en ålder på minst 28 år och 10 månader, vilket en kontroll av en danskmärkt snäppa visat. Äldst bland storspovarna är en fågel från Västerås, som blev skjuten i England efter 31 år och 6 månader. En vanlig labb från skiftet mellan Finland och Åland hittades nyligen död på ett häckningsskar utanför Nynäshamn efter 31 år och 1 månad. Det finns många exempel på hög ålder hos måsar och trutar. En engelsk silltrut blev offer för en vattenskyddskampanj efter 34 år och 11 månader och ringen på en dansk fiskmås kontrollerades i Holland med tubkikare efter 32 år och 5 månader. Även tärnor kan uppnå 30 års ålder eller mer och en ringmärkt skräntärna kontrollerades t.ex. i en koloni, förmodligen häckande, vid 30 års ålder. Enstaka fisktärnor och silvertärnor har till och med

passerat 30-årsgränsen. Åldersrekordet för sillgrissla innehar en tyskmärkt fågel, som blev 32 år och 1 månad. Av svenska fåglar blir sillgrisslan i genomsnitt äldst, oljeutsläpp och fisknätsdöd till trots. En mängd (drygt 10) fynd finns av fåglar som blivit över 25 år gamla. En svensk sillgrissla som föddes på Stora Karlsö 1971 har kontrollerats på ön Kalken i ögruppen Svenska Högarne vid flera tillfällen, senast i juli 2000 vid 29 års ålder. En annan Karlsögrissla fastnade i ett fisknät utanför polska kusten efter drygt 29 år.

Av rovfåglarna tycks kungsörnen bli äldst och åtminstone två svenska örnar har blivit minst 32 år gamla. Vi känner inte till den exakta åldern för dem, eftersom båda fåglarna märktes vid vuxen ålder. Den äldsta bivräken i Tyskland blev 29 år gammal, medan en dansk ormvräk blev 28 år och 9 månader. En svensk

*“Av svenska fåglar blir
sillgrisslan i genomsnitt äldst,
oljeutsläpp och fisknätsdöd
till trots.”*

havsörn som också är den äldsta kända i Europa blev 26 år och 5 månader innan den dog av ålderssvaghet. En finsk fiskgjuse blev drygt 26 år gammal och en svensk pilgrimsfalkhona från Norrbotten kolliderade med en bil i Frankrike med en brevduva i klorna efter 17 år och 4 månader.

Tornseglarna är kända för att kunna bli mycket gamla. En hane i Schweiz märktes som unge och blev minst 21 år gammal. Den kontrollerades som häckfågel under 16 år! En svenskfödd tornseglare kontrollerades

i ett dvalliknande tillstånd i Finland efter 20 år. Även mindre tättingar kan uppnå hög ålder. Ett flertal trastar har blivit över 20 år gamla, men mer överraskande är att små sångare kan bli drygt 10 år gamla. En finsk sävsångare kontrollerades efter 10 år och 1 månad och en engelsk rörsångarhane blev minst 13 år och 11 månader. Båda fåglarna kontrollerades av ringmärkare. Ibland händer det att en ringmärkare kan kontrollera en viss fågel på samma plats år efter år. Av någon anledning blir rörsångarna ofta gamla. Vi har i vår lista en fågel som blev minst 11 år och en som kontrollerades 12 år gammal. Det finns också exempel på att både svartvit flugsnappare och grå flugsnappare blivit 11 år gamla och en rödhake blev otroliga 17 år och 3 månader! Av mesarna återfanns en tysk talgoxe

Nedan: Den äldsta kända kärnsnäppan (Calidris alpina) kontrollerades i Danmark vid en ålder av 28 år och 10 månader. [The oldest Dunlin so far is a 28 years and 10 months old bird, caught and released in Denmark.]

död efter 15 år och 5 månader, medan en engelsk blåmes blev 9 år och 8 månader. Entitan är känd för att kunna uppnå hög ålder. Europas äldsta blev tagen av en sparvuggla (*Glaucidium passerinum*) vid Tovetorp i Sörmland. Ringen hittades i en ugglepyboll efter drygt 11 år. Entitan måste ha varit minst 11 år och 11 månader gammal, när den blev sparvugglans offer.

Anmärkningsvärda åldrar för välkända fåglar är 12 år och 3 månader för sädesärta, 22 år och 11 månader för stare, 19 år och 9 månader för gräsparv och 14 år för en bofink. Våra minsta fåglar blir dock inte så gamla, den äldsta kungsfågeln var en engelskmärkt fågel som flög emot en glasruta efter drygt 5 år. Enstaka individer av de flesta småfåglar kan således bli uppåt tio år eller äldre. Men det är naturligtvis ytterst få som kommer upp i den åldern. Med hjälp av enträgen ringmärkning har vi dock fått en god uppfattning om hur gamla vissa lyckosamma individer kan bli i naturen.

Ett problem när man ska fastställa åldern för långlivade arter är ringslitage. Ringen blir allt tunnare och inskriptionen försvinner med tiden. För att förhindra detta har man förändrat materialet i en del ringar och börjat använda ringar tillverkade av stål i stället för aluminium. I en del fall kan man vara tvungen att byta ring för att kunna bestämma fågelns verkliga ålder. Detta betyder att flera av de verkligt gamla individerna burit flera olika ringar. Grisslor tillhör en fågelgrupp som sliter ringarna hårt genom att de hela tiden släpas mot hårda klippor. Inte ens ringar av härdat stål klarar av en sådan hantering någon längre tid. För att i viss mån förbättra möjligheterna till avläsning finns numret på moderna grissleringar ingraverat på två olika ställen.

“En svensk pilgrimsfalkhona från Norrbotten kolliderade med en bil i Frankrike med en brevduva i klorna efter 17 år och 4 månader.”

Storspoven (Numenius arquata) är en av de fågelarter som kan bli över 30 år gamla. [The Curlew can be more than 30 years old.]

Det är naturligtvis svårt att avgöra hur gamla fåglar av olika arter verkligen kan bli i naturen. Många av fynden, särskilt av tättingar, gäller fåglar i god vigör kontrollerade levande av ringmärkare. Den ålder de kommer att uppnå ligger då naturligtvis alltid högre. Ett arbete av denna typ blir aldrig färdigt, men uppgifterna förbättras hela tiden i och med att nya återfynd fortlöpande rapporteras till de olika ringmärkningscentralerna. I takt med att materialen också blir data-lagda ökar möjligheten att sortera ut fåglar med höga åldrar. För att inte misstag ska inträffa i tolkningen av återfynden är det mycket viktigt att man kontrollerar märkdata och fynddata och så snabbt som möjligt försöker få fram detaljerade uppgifter om fyndomständigheter, helst med ringen som verifikation. ■

Höger: Den högsta hittills noterade åldern för rörsångare (Acrocephalus scirpaceus) är 13 år och 11 månader. [The age record for Reed Warbler, 13 years and 11 months, is from England.]

Tabell 1. Känd högsta ålder hos fåglar i vilt tillstånd, nämnda i artikeln. [Known maximum age of wild birds, mentioned in the article.]

Art [Species]	Högsta noterade ålder, land [Known maximum age (years & months), country]
Kungsalbatross	<i>Diomedea epomophora</i> 53 år, Nya Zeeland
Mindre lira	<i>Puffinus puffinus</i> > 50 år, England
Stormfågel	<i>Fulmarus glacialis</i> 43 år 10 mån, England
Strandskata	<i>Haematopus ostralegus</i> 43 år 4 mån, Tyskland
Silltrut	<i>Larus fuscus graellsii</i> 34 år 11 mån, England
Fiskmås	<i>Larus canus</i> 32 år 5 mån, Holland
Sillgrissla	<i>Uria aalge</i> 32 år 1 mån, Tyskland
Kungsörn	<i>Aquila chrysaetos</i> 32 år, Sverige
Sillgrissla	<i>Uria aalge</i> 29 år, Sverige
Storspov	<i>Numenius arquata</i> 31 år 6 mån, Sverige
Labb	<i>Stercorarius parasiticus</i> 31 år 1 mån, Finland/Åland
Stormsvala	<i>Hydrobates pelagicus</i> > 30 år
Havssula	<i>Sula bassana</i> > 30 år
Gråhäger	<i>Ardea cinerea</i> > 30 år
Vit stork	<i>Ciconia ciconia</i> > 30 år
Tordmule	<i>Alca torda</i> > 30 år
Lunnefågel	<i>Fratercula arctica</i> > 30 år
Skräntärna	<i>Sterna caspia</i> 30 år, Sverige
Fisktärna	<i>Sterna hirundo</i> > 30 år
Silvertärna	<i>Sterna paradisaeae</i> > 30 år
Gäss	<i>Anser/Branta</i> sp. > 30 år
Änder	<i>Anas</i> sp. > 30 år
Bivrak	<i>Pernis apivorus</i> 29 år, Tyskland
Kärnsnäppa	<i>Calidris alpina</i> 28 år 10 mån, Danmark
Ormvrak	<i>Buteo buteo</i> 28 år 9 mån, Danmark
Havsörn	<i>Haliaeetus albicilla</i> 26 år 5 mån, Sverige
Fiskgjuse	<i>Pandion haliaetus</i> 26 år, Finland
Stare	<i>Sturnus vulgaris</i> 22 år 11 mån
Pilgrimsfalk	<i>Falco peregrinus</i> 17 år 4 mån, Sverige
Tornseglare	<i>Apus apus</i> 21 år, Schweiz
Tornseglare	<i>Apus apus</i> 20 år, Sverige
Trastar	<i>Turdus</i> sp. 20 år
Gråsparv	<i>Passer domesticus</i> 19 år 9 mån
Rödhake	<i>Erithacus rubecula</i> 17 år 3 mån
Bofink	<i>Fringilla coelebs</i> 14 år
Rörsångare	<i>Acrocephalus scirpaceus</i> 13 år 11 mån, England
Sädesärla	<i>Motacilla alba</i> 12 år 3 mån
Svartvit flugsnappare	<i>Ficedula hypoleuca</i> 11 år
Grå flugsnappare	<i>Muscicapa striata</i> 11 år
Sävsångare	<i>Acrocephalus schoenobaenus</i> 10 år 1 mån, Finland
Kungsfågel	<i>Regulus regulus</i> 5 år, England

Det är anmärkningsvärt att en så liten fågel som rödhaken (*Erithacus rubecola*) kan bli över 17 år gammal. Det är dock mycket ovanligt att den blir över 10 år och de flesta blir under 5 år. [The age record so far for the Robin is 17 years and 3 months.]

Litteratur

- Bentz, P-G. 1985. Studies on some urban Mallard *Anas platyrhynchos* populations in Scandinavia. Part I: Causes of death, mortality and longevity among Malmö Mallards as shown by ringing recoveries. – Fauna norv. Ser. C, Cinclus 8: 44-56.
- Olsson, O., Nilsson, T. & Fransson, T. 2000. Long-term study of mortality in the common guillemot *Uria aalge* in the Baltic Sea. Analysis of 80 years of ringing data. Report 5057. Swedish Environmental Protection Agency.
- Ryttman, H. 1994. Överlevnadsberäkningar och försök att skatta populationsutvecklingen hos fiskgjuse *Pandion haliaetus*, ormråk *Buteo buteo* och sparvhök *Accipiter nisus* i Sverige. Ornis Svecica 4: 159-172.
- Staav, R. 1998. Longevity list of birds ringed in Europe. EURING Newsletter 2: 9-17.

Roland Staav

Ringmärkningscentralen, Naturhistoriska riksmuseet,
Box 50 007, 104 05 Stockholm.
E-post: roland.staav@nrm.se

Thord Fransson

Ringmärkningscentralen, Naturhistoriska riksmuseet.
E-post: thord.fransson@nrm.se

